

Pere Alzina

Orientador de l'IES Josep Miquel Guàrdia d'Alaior i professor associat de la UIB a l'Extensió de Can Salord, Menorca.

Els ensenyaments de la història ...

Algunes reflexions sobre la secundària obligatòria

Alguns sectors del professorat de secundària es manifesten obertament contra l'escolarització obligatòria de tota la població escolar fins als setze anys. Els motius expressats per aquests col·lectius poden ser raonables i, fins i tot, poden estar plenament justificats. A les aules de secundària ha augmentat la conflictivitat; l'adolescència, ara, és una etapa força més complexa; la tasca d'educar, avui en dia, també és més complexa: la llibertat i la democràcia ens han conduït a la necessitat de raonar, reflexionar i justificar les nostres accions i les nostres ordres. L'ordre taxatiu (el reial decret...) no necessitava justificació; ara, qualsevol ordre o suggeriment necessita d'un conjunt d'arguments que l'avalin, sota l'amenaça d'un perquè que qüestiona tots els fonaments de l'ordre instituit. Els adolescents i les adolescents són persones més obertes, més preparades i més exigents; han viscut en un ambient democràtic força obert i permissiu i això ha generat un nivell d'exigència i de crítica vers el sistema progressivament més alt, en alguns casos desproporcionadament alt, que ha col·lapsat els sistemes prevists d'atenció a la diversitat en la legislació i en la pràctica escolar.

El conflicte i la indisciplina

L'accés a l'escolarització obligatòria fins als setze anys de persones amb situacions familiars, socials i econòmiques molt desfavorides genera problemes i conflictes. No és el mateix impartir coneixements a un sector de població amb altes expectatives acadèmiques i professionals que intentar educar per a la convivència persones que viuen una problemàtica familiar, social i econòmica que podríem qualificar de dramàtica. L'accés a l'escolarització obligatòria dels sectors més desfavorits genera dificultats al sistema,

però és el principi fonamental de la redistribució de la riquesa i dels béns culturals. Tot intent de facilitar l'accés de la majoria de població a l'educació genera problemes a la institució escolar, pensada i orientada a reproduir coneixements dels diferents camps científics. La majoria d'intents democratitzadors acaben generant tot un conjunt de crítiques vers la indisciplina que arriba a regnar i la manca de nivell de bona part de l'alumnat generat per l'accés dels sectors més desfavorits de la societat.

Durant els anys que van precedir la Segona República i sobretot a partir de la instauració del nou règim es va produir una allau important cap als estudis superiors, la qual cosa generà tot un conjunt de crítiques força semblants a les que s'usen avui en dia: la manca de disciplina, la manca de nivell, la manca de respecte al professorat... Vegem-ho en un parell de citacions:

«El Claustro de este Instituto reconoce que transcurrido ya demasiado tiempo sin que se ataje la propensión a la indisciplina y a la falta del comportamiento debido a que minoritaria, pero muy efectivamente, se insinuó y ha llegado a demostrarse en modo excesivo y descaradamente perturbador en el proceder de ciertos escolares, antes de entrar en las clases, en los intervalos de unas o otras, a la salida de ellas y en los sitios contiguos al establecimiento.

«Hora es, asimismo, de que tal proceder deje de aparecer como tolerado o consentido. No está ciertamente conforme con la buena educación, urbanidad, compostura, respecto mutuo, que en el esmerado trato y particular se han inculcado, sin duda, a todos y en todos momentos vienen obligados a observar en la vida y singularmente en un centro de enseñanza donde, junto a la labor pedagógica, no

pueden en manera alguna faltar la educativa, base, ésta, sostén y complemento de aquella.

«El Claustro no sólo lamenta, sino que extraña, en verdad, tales muestras de incultura, que deberían avergonzar a los que las dan y a quienes les coree: muy mucho le apena verse compelido a señalarlas, deplorando hechos graves, producto de ese estado anormal del ánimo estudiantil que, si afortunadamente es propio de una minoría, pudiera ser general, de no acudir con el necesario remedio y represión adecuada.»¹

Amb la proclamació de la Segona República i l'accés als estudis superiors de més fills d'obriers, la disciplina es continua relaxant i els professors es queixen freqüentment de conflictes:

«Tengo el sentimiento de comunicar a V.S. que repetidas veces he sido objeto de descortesía y desacatos por parte de alumnos de este Instituto, dentro y fuera del local del mismo.»²

Aquesta particular perspectiva sobre el relaxament de la disciplina i els conflictes potser són fruit, durant la Segona República i en l'actualitat, de l'accés a l'escola obligatòria fins als setze anys dels sectors més desfavorits econòmicament i amb dificultats d'accés al món de la cultura. Per tant, podem analitzar el malestar actual a l'educació secundària obligatòria des d'una perspectiva econòmica i sociològica i no tan sols des d'una perspectiva purament acadèmica i disciplinar. Les fonts principals del conflicte a les nostres aules provenen de situacions familiars, econòmiques i socials especialment desfavorides i marcades per les poques possibilitats d'accés al món de la cultura oficial, per la necessitat de treballar moltes hores per mantenir un determinat ritme de vida (això, sens dubte, produeix, un progressiu allunyament de les funcions educadores per part de la família) o per ser víctimes de la violència física o verbal, de la immigració, de la pobresa, de la manca de referents i d'objectius...

És ben possible que un percentatge important de les famílies hagin delegat les seves funcions educadores a la societat i a l'escola i hagin sobrecarregat les institucions socials de funcions i atribucions que abans es treballaven en el marc familiar. Però també és cert que aquesta deixadesa familiar pel que fa a l'educació es produïda per un sistema econòmic profundament injust i per un sistema social fet a la mesura del sistema econòmic: és cert que algunes famílies treballen moltes hores al dia durant uns quants mesos a l'any (especialment a la nostra comunitat) per poder viure la resta de l'any i aquest fet produeix que durant moltes hores del dia i part de la nit molts fills i filles (l'anome-

nada generació de la clau) volten, juguen i s'avoreixen pels carrers o perllonguen la seva estada en institucions educatives (clubs, centres educatius, guarderies...) estrictament necessàries, però que no poden oferir el caliu d'un pare i d'una mare (també és cert que determinats fillets i filletes estan més ben acollits en aquestes institucions que a casa seva). Però aquestes situacions són generadores de conflicte: aquells fillets i filletes que són maltractats, aquells fillets i filletes que no disposen d'una estabilitat emocional, aquells fillets i filletes víctimes de la pobresa i de l'explotació, aquells fillets i filletes els pares dels quals prefereixen treballar moltes hores i es veuen impossibilitats d'oferir el clima afectiu que necessiten... són fillets i filletes que generaran conflictes en una institució, l'escola, només pensada per aquells qui ja tenen part del que necessiten. Aquests conflictes seran de tipus disciplinar, implicaran la presa de decisions correctives acadèmiques però en el fons estem tractant un important i complex problema social i econòmic: les profundes desigualtats entre els posseïdors del benestar i de la riquesa i aquells, desposseïts, que volen aconseguir una cosa i l'altra.

L'accés de tothom a l'escola és, potser, el punt de partida d'una redistribució més justa de la riquesa, però l'escola necessita iniciar grans canvis per eixamplar el ventall de possibilitats que faciliti la plena acollida de totes les persones que formen la societat. És impossible continuar fent el mateix que es feia fa uns vint anys: continguts, mètodes, plantejaments educatius, teories, realitats, interessos i motivacions han canviat i, per tant, no es poden aplicar velles receptes, les de sempre, a noves realitats; fer-ho implica, gairebé sempre, el fracàs.

Per tant, l'escola genera conflictes de convivència entre les persones que hi habiten, exactament com en la societat: si l'escola és capaç d'oferir alternatives viables, sòlides i reflexives als problemes que té plantejats la societat, és molt possible que, com ha succeït gairebé sempre, l'escola generi les condicions per a una més justa redistribució de la riquesa i per la via inequívocament dialogant de resoldre els problemes que planteja la convivència. Si a les aules no som capaços de trobar alternatives a la segregació, a la separació per capacitats i a la classificació, poc haurem pogut contribuir a la consolidació d'un sistema profundament democràtic que es fonamenta en el diàleg i la reflexió. Si els conflictes que genera un aula són tractats amb violència verbal i càstigs, és molt probable que el missatge que transmetem sigui ben contrari al que pretenem: que els con-

flictes i els actes violents es resolten amb més violència.

Potenciar la convivència de persones diferents en grups classe és un deure de la institució escolar; però també s'han de saber arbitrar aquelles mesures i normes que ens la facilitin a tots. La convivència a les aules de persones diferents generarà conflictes: de la resolució en positiu d'aquests conflictes depèn part de la feina que com a educadors tenim encomanda.

El conflicte, inevitable a les nostres escoles i als nostres instituts s'ha de canalitzar per les vies del diàleg i de la discussió. Això implica un temps que caldrà treure de profunds retalls en el currículum clàssic. Resoldre un conflicte de convivència és incompatible amb les arrels quadrades o amb els polinomis. Caldrà prendre alguna determinació: què ens generarà més benestar a llarg termini, l'acumulació de coneixements descontextualitzats o l'aprenentatge d'estratègies que ens permetin conviure millor amb persones força diferents a nosaltres?

La solució dels conflictes passa, tard o d'hora, per la via del diàleg. Les altres alternatives són possibles, però no són ni ètiques ni viables: difícilment podrem justificar l'agressió verbal o física contra una persona, regió o país; difícilment podrem justificar l'atac, difícilment podrem justificar l'extermini de tots els qui no ens cauen bé; difícilment acabarà algun conflicte sense que, algun dia, tard o d'hora, les parts enfrontades s'asseguin a parlar, els agradi o no.

La classe ha de ser un lloc de convivència: hi trobem persones que disposen a casa de tots els avenços tecnològics possibles o neden en benestar econòmic; també hi trobem persones acabades d'arribar procedents d'altres països empesos per la imatge de benestar anterior; també hi ha persones que han sofert una infància desgraciada, sense suport emocional i mancats de l'estructura necessària per créixer amb garanties; hi trobem persones violentes, persones immadures, persones desmotivades, persones que es fixen fites molts altes i persones que pensen que l'únic que podran fer en aquesta vida serà sobreviure... Trobar les fórmules, estratègies i equilibris per garantir la convivència ha de ser, inevitablement, un dels objectius principals de l'escola. Si som capaços de trobar-les, posarem els fonaments per a una convivència millor en la societat, en la qual també ens veiem obligats a conviure amb gent que no ens acaba d'agradar ni pensa com nosaltres.

El nivell baixa...

Algunes visions són gairebé apocalíptiques: «mai no s'havia accedit a la universitat amb un nivell tant baix»; «Els alumnes no llegeixen ni entenen el que llegeixen i cometten molts errors ortogràfics...» És possible que el que anomenem nivell no sigui el que tots desitjariem i també és possible que les deficiències del sistema educatiu siguin notables, però d'això a afirmar que mai en la història el nivell havia estat tan baix és gairebé un broma de mal gust.

La història de l'educació a Menorca ens aporta algunes dades interessants. Després de molts intents

Com es pot col·laborar amb la revista de l'Institut de Ciències de l'Educació?

Les pàgines de la revista de l'Institut de Ciències de l'Educació són obertes a les col·laboracions de les persones que hi puguin estar interessades. Els professionals de tots els nivells educatius podeu fer-nos arribar les vostres experiències i opinions sobre qualsevol tema relacionat amb la pràctica educativa.

Podeu fer-ho a les seccions Panoràmica, amb articles i reflexions sobre l'educació en general, i Didàctica, explicant aquelles experiències que, bé pel caràcter innovador bé per la seva eficàcia, cregueu que cal esmentar.

Els articles han de tenir una extensió d'entre quatre i sis pàgines DIN A4, escrites a doble espai, i

han de dur un títol que en sintetitzi el contingut. Cal que lliureu dos exemplars impresos de cada treball i, sempre que sigui possible, han d'anar acompanyats de l'article en suport informàtic (preferentment en l'aplicació Microsoft Word o, si no, WordPerfect).

Si voleu col·laborar amb nosaltres, feu-nos arribar els vostres escrits a:

Revista L'Arc

Institut de Ciències de l'Educació de la UIB
C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2

07071 Palma (Balears)

Telèfon: 971 17 24 80 - Telefax: 971 17 24 01

per aconseguir un centre d'ensenyament secundari a Maó, no va ser fins el 1864 que s'aconsegüí i fins el 1911 no s'incorporà a l'Estat, amb la conseqüent despesa, gairebé insostenible, per part del municipi.³ No va ser fins als anys 1970 que s'inaugurà un nou centre de secundària a Ciutadella: l'Institut Laboral. Més de cent anys d'història amb un sol institut a Menorca. En els darrers quinze anys s'han construït a l'illa cinc instituts més. Com és possible que el nivell baixi durant els darrers anys que és quan més inversions en educació s'han produït? Com és possible que augmentant geomètricament els professors que imparteixen classe i els alumnes escolaritzats baixi el nivell? És que tots els esforços dels professionals de l'educació no serveixen per a res? Com és possible aquesta paradoxa? És evident que hi ha molts problemes per resoldre i molts canvis per realitzar, però la tendència a augmentar l'escolarització obligatòria i les inversions en educació, tot i que encara no cobreixen les necessitats, derivarà, tard o d'hora, en un augment del nivell: hi haurà més gent, més formada i més preparada de la que hi ha en l'actualitat i això augmentarà, ens agradi o no, el nivell. Per tant, el problema del nivell és com un miratge: una falsa il·lusió i una falsa realitat. Revisem, per demostrar-ho, aquestes darreres citacions:

«¿A qué se debe que una parte de los alumnos que han concluido sus estudios no puedan dominar su lengua materna y ni siquiera saber su ortografía?»⁴

«Las faltas de ortografía y la ignorancia de los elementos más simples de la lengua francesa dejan ver muy claramente que muchos se presentan a estas pruebas como a un juego de azar en donde es la fortuna la que debe encargarse de todo.»⁵

«Los trabajos rebosaban además de faltas gramaticales i ortográficas; parece como si en nuestros institutos y colegios no se aprendiese ya la lengua francesa.»⁶

«Cada vez que se hace un sondeo para saber qué está bien organizado en el cerebro de un joven, se siente uno confuso ante la pobreza intelectual de los alumnos i de los diplomados escolares y bachilleres superiores... Con los trabajos de un examen de bachillerato se haría un rico florilegio de majaderías.»⁷

Creiem, fermament, que un dels pocs remeis a la situació de la secundària passa per convertir els miratges en realitats i el pessimisme fàcil en optimisme realista: l'escolarització obligatòria ha creat importants problemes però, potser a llarg termini, els beneficis d'aquesta escolarització massiva seran molt més rendibles que si aquestes persones mateixes romanguessin fora del sis-

tema escolar amb la perpetuació consegüent de les diferències també per qüestions acadèmiques i culturals.

Les escoles i els instituts han de convertir-se en llocs d'experimentació i d'innovació pedagògica: només la recerca pot oferir alternatives als problemes actuals; la queixa, la lamentació i la busca de culpabilitats són actituds possibles amb les quals mai no ha progressat cap societat ni cap civilització. ♦

NOTES

- (1) Vegeu Arxiu de l'IES Joan Ramis, I-Ge-20-Varios, 3 de desembre de 1926, citat a MARTÍN JIMÉNEZ, IGNACIO. *L'educació a Menorca: una visió estructural (1800-1939)*. En premsa.
- (2) Vegeu l'Arxiu de l'IES Joan Ramis, I-7 A-20, citat a MARTÍN JIMÉNEZ, IGNACIO. *L'educació a Menorca: una visió estructural (1800-1939)*. En premsa.
- (3) Vegeu l'estudi de MACIÁN, V. (1998). *El Instituto de Mahón, conquista de una sociedad*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis.
- (4) LACOMBE. (1835). *Un coup d'oeil sur l'état actuel de l'enseignement en France*. Citat a BAUDELLOT C. I R. ESTABLET. (1990). *El nivel educativo sube*. Madrid: Morata, pàg. 15.
- (5) Frase pronunciada per LE CLERC, degà de la Sorbona, citat a BAUDELLOT C. I R. ESTABLET. (1990): *El nivel educativo sube*. Madrid: Morata, pàg. 14.
- (6) Frase pronunciada per GIRARDIN, Lille (1864) citat a BAUDELLOT C. I R. ESTABLET (1990): *El nivel educativo sube*. Madrid: Morata, pàg. 14.
- (7) Frase escrita pel rector Jules PAYOT. (1937). *La Faillite de l'enseignement*. Paris: Alcan, citat a BAUDELLOT C. I R. ESTABLET. (1990). *El nivel educativo sube*. Madrid: Morata, pàg. 13.